

درس گفتارهای «فلسفه دین»

شهید آیت‌الله

دکتر سید محمد حسینی بهشتی

بنیاد نشر آثار و اندیشه‌های شهید آیت‌الله دکتر بهشتی

تهران

سرشناسه	بهشتی، محمد، ۱۳۰۷-۱۳۶۰
عنوان و پدیدآورنده	درس گفتارهای فلسفه دین / سیدمحمد حسینی بهشتی؛ تهیه و تنظیم بنیاد نشر آثار و اندیشه‌های شهید آیت‌الله دکتر بهشتی.
مشخصات نشر	تهران: روزنه، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهری	۴۰۱ ص.
شابک	۹۷۸-۹۶۴-۳۳۴-۴۵۳-۵
وضعیت فهرست‌نویسی	فیا
عنوان دین	بهشتی، سیدمحمد، ۱۳۰۷-۱۳۶۰ — پیام‌ها و سخنرانی‌ها.
موضوع	دین — فلسفه
موضوع	تعلیمات دینی — کتاب‌های درسی
موضوع	آموزش متوسطه — ایران — برنامه‌های درسی
شناسه افزوده	بنیاد نشر آثار و اندیشه‌های آیت‌الله شهید دکتر بهشتی
رده‌بندی کنگره	۱۳۹۲: ۱۶۶۸DSR/ب۹م۶
رده‌بندی دیویی	۹۵۵/.۰۸۲۰۰۰۲
شماره کتابخانه ملی	۳۰۹۹۱۲۱

درس گفتارهای فلسفه دین

تهیه و تنظیم: بنیاد نشر آثار و اندیشه‌های شهید آیت‌الله دکتر بهشتی

تلفن: ۸۸۳۲۰۹۰۱-۲

ویرایش فنی و نسخه‌پردازی: آیدا زرگران

حروفچینی و نسخه‌خوانی: فاطمه سادات میرمنازع

صفحه‌آرایی: علی‌اکبر حکم‌آبادی

طرح جلد: احمد جعفری

چاپ اول: ۱۳۹۲

شمارگان: ۲۲۰۰ نسخه

قیمت: ۱۴۸۵۰ تومان

چاپ و صحافی: خاتم

آدرس: خیابان توحید، ابتدای خیابان پرچم، پلاک ۲، طبقه ۴، انتشارات روزنه

☎ تلفن: ۶۶۵۶۷۹۲۵-۶۶۶۴۳۰۵۰۳

☎ تلفن: ۶۶۵۶۷۹۲۶

ISBN: 978-964-334-453-5

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۳۳۴-۴۵۳-۵

❁ تمام حقوق چاپ برای ناشر محفوظ است ❁

فهرست

پیش گفتار ۱۳

بخش اول: درس گفتارهای «فلسفه دین»

گفتار اول: شناخت انسان ۱۹

مقدمات تشکیل جلسات ۲۱

برنامه درسی «فلسفه دین» ۲۳

بررسی و ویرایش کتاب ۲۷

فلسفه دین ۳۱

تکامل بشری از دیدگاه اسلام و مارکسیسم ۳۶

بهشت در آیات قرآنی ۳۸

انسان وارسته ۴۲

داستان درویش و حاکم ۴۲

مادر فداکار! ۴۶

نمونه‌ای از انسان وارسته ۵۲

شاعر عارف‌نما ۵۴

۵۹.....	گفتار دوم: آگاهی علمی.....
۶۱.....	آگاهی دوربرد
۶۲.....	معرفت علمی
۷۱.....	مثال‌هایی برای معرفت علمی و تجربی
۷۴.....	مشاهده و تجربه در علم
۷۷.....	رنالیسم و ایده‌آلیسم
۸۳.....	شعور و ماده در ایده‌آلیسم
۸۸.....	عوامل شناخت
۹۰.....	قلب
۹۵.....	برهان نظم
۱۰۱.....	گفتار سوم: حرکت و تکامل ماده.....
۱۰۳.....	سیستم باز و سیستم بسته
۱۰۵.....	آنتروپی
۱۱۳.....	تضاد و التیام
۱۱۹.....	معنای تکامل
۱۲۱.....	گفتار چهارم: مباحثی در باب خلقت.....
۱۲۳.....	آنتروپی و شعور حاکم بر جهان
۱۳۵.....	حیات
۱۴۰.....	تکامل
۱۴۷.....	گفتار پنجم: خلقت و تکامل انسان.....
۱۴۹.....	انسان و تکامل

۱۵۴.....	قرآن و تکامل انسان
۱۵۸.....	دیگر تفاسیر قرآنی درباره تکامل
۱۶۲.....	انواع فرضیه‌های تکاملی خلقت
۱۶۵.....	ظواهر آیات قرآنی در خلقت انسان
۱۷۳.....	گفتار ششم: انسان و اختیار
۱۷۵.....	تفاوت اختیار در اسلام و سایر مکاتب
۱۷۹.....	حوزه اراده انسان
۱۸۴.....	آرمان و عمل انسان
۱۸۹.....	اصالت آمیخته فرد و اجتماع
۱۹۶.....	سنت‌های الهی
۲۰۳.....	گفتار هفتم: نهضت جهانی اسلام
۲۰۵.....	نقش عظیم پیامبران در سازندگی تاریخی
۲۰۷.....	پیدایش نهضت اسلام
۲۱۳.....	اصول مؤثر بر کارایی حرکت‌های تاریخی
۲۱۵.....	عدل و عدالت
۲۱۷.....	معاد و عدل
۲۲۰.....	نظام عادل اجتماعی
۲۲۴.....	ماتریالیسم تاریخی
۲۲۶.....	هویت مستمر انسانی
۲۲۷.....	اقتصاد مارکسیستی

۲۳۱	گفتار هشتم: سیر تکامل هستی
۲۳۳	تکامل، یک حدس علمی
۲۳۵	انواع تکامل
۲۴۱	ظواهر آفات قرآنی در مورد تکامل انسان
۲۴۹	تعریف مجدد رئالیسم و ایده آلیسم

بخش دوم: «فلسفه دین»

۲۵۳	انسان عصر ما
۲۵۴	جانورانی حریص
۲۵۶	در جستجوی فلسفه زندگی و هدف آن
۲۵۸	قرآن در این زمینه چه می گوید؟
۲۶۰	سفارش قرآن
۲۶۱	شناخت قاطع، عمیق و روشن
۲۶۲	عوامل بازدارنده از شناخت علمی روشن
۲۶۲	پیروی هوی و هوس
۲۶۲	عادات و سنتهای نیاکان
۲۶۳	خودباختگی در برابر بزرگان و قدرتها
۲۶۳	مهمترین ابزار شناخت
۲۶۴	نقش اساسی و گسترده فزاد
۲۶۵	نظر
۲۶۸	یک مغالطه دیگر
۲۷۰	مبدأ آفرینش و عامل گردش جهان هستی
۲۷۵	تضاد یا جاذبه و التیام
۲۸۰	آیا جهان متحول هدف دارد؟

۲۸۴	 حیات
۲۸۶	 ساختن سلول زنده
۲۸۸	 حیات، پدیده الهی
۲۸۹	 انسان و تکامل
۲۹۱	 اصولی که می‌توان دریافت
۲۹۲	 حدس علمی، نه اصل قطعی
۲۹۴	 در نتیجه
۲۹۴	 در خصوص پیدایش انسان
۲۹۷	 موجودات استثنایی
۲۹۹	 انسان
۲۹۹	 «موقعیت انسان» در جهان غرب پیش از رنسانس
۳۰۰	 ظهور «اومانیسم جدید»
۳۰۱	 انسان از دیدگاه قرآن
۳۰۴	 حوزه انتخاب و اراده انسان
۳۱۲	 فلاح
۳۱۵	 چند اصل درباره انسان
۳۲۱	 تاریخ در بینش اسلامی
۳۲۱	 قرآن به سستهای تاریخ توجه می‌دهد
۳۲۴	 طغیان تمایلات و انگیزه‌ها
۳۲۵	 مسئله تضاد
۳۲۷	 ضرورت تقویت نیروی مثبت تضاد و مقاومت در برابر فساد
۳۲۹	 نقش عظیم پیامبران در سازندگی تاریخ
۳۲۹	 حضرت ابراهیم(ع)
۳۳۰	 حضرت موسی(ع)

۳۳۲.....	حضرت عیسی (ع)
۳۳۳.....	نهضت انبیاء در پرتو وحی
۳۳۴.....	درباره وحی
۳۳۶.....	تجلی سستهای تاریخ در نهضت اسلامی
۳۳۷.....	حاکمیت ظلم در آستانه سقوط
۳۳۸.....	رشد و بیداری مردم
۳۳۹.....	عربستان، محیط مساعد
۳۳۹.....	پیشازان، اصحاب خاص
۳۴۱.....	نقش هجرت
۳۴۲.....	ارشاد عمومی
۳۴۳.....	عنصر جهاد
۳۴۵.....	جهانی بودن نهضت
۳۴۵.....	رهبری
۳۴۶.....	سه اصل مؤثر در کارایی حرکت‌های تاریخ
۳۴۷.....	دست انتقام الهی، از آستین مردم
۳۴۸.....	احترام به فرهنگ و ارزشهای انسانی دیگران
۳۴۹.....	رخنه فساد در جبهه مقدم
۳۵۰.....	مقاومت داخلی
۳۵۱.....	نفوذ در مهاجمین
۳۵۲.....	سه جبهه تلاش
۳۵۴.....	پیروزی نهایی حق
۳۵۵.....	میدان گسترده عدل و اعتدال در اسلام
۳۵۵.....	عدل عمومی جهان
۳۵۷.....	عدل اراده یا عدل ارادی

۳۵۹		بینش عدلیه
۳۶۲		عدل و معاد
۳۶۵		معاد، میدان گسترده ارضای همه خواسته‌ها
۳۶۸		نقش اعتقاد به معاد در اعتدال زندگی
۳۶۹		نظام عادل اجتماعی
۳۶۹		اما در جامعه
۳۷۹		کتابنامه
۳۸۱		نمایه

پیش گفتار

شهید آیت الله دکتر بهشتی را می توان پیش و بیش از هر عنوان دیگر، به صفت معلمی اش شناخت. به جرئت می توان گفت که تأثیر بیش و روش و منش تربیتی در سراسر زندگی پربار او و در همه عرصه های کارنامه سی ساله فعالیت علمی، اجتماعی و سیاسی اش آشکار است. او که از آغاز تحصیل علوم دینی، به استقلال مالی از شهریه ای که معمولاً به طلاب علوم دینی پرداخت می شود پایبند بود، با تدریس زبان انگلیسی در دبیرستان های قم قدم به عرصه آموزش و پرورش نهاد و پس از چندی، به دعوت مرحوم آیت الله حاج شیخ مرتضی حائری یزدی، مسئولیت مدیریت دبیرستان تازه تأسیس «دین و دانش» را بر عهده گرفت. با اوج گیری نهضت اسلامی به رهبری امام خمینی (رحمت الله علیه) و نقش مؤثر شهید بهشتی در آن، ساواک وی را متفصل از خدمت و به تهران تبعید کرد. پس از یک سال تدریس در برخی مدارس تهران مانند دبیرستان کمال، به دعوت مراجع تقلید، برای اداره مرکز اسلامی هامبورگ به آلمان رفت. بازگشت شهید بهشتی به ایران در خرداد ۱۳۴۹،

با دعوت به همکاری در تهیه و تدوین کتاب‌های تعلیمات دینی در «سازمان کتاب‌های درسی ایران» مقارن شد. گروه تعلیمات دینی که با نظارت مرحوم حجت‌الاسلام دکتر سیدرضا برقی و عضویت چهره‌هایی علمی چون شهید حجت‌الاسلام دکتر محمدجواد باهنر و مرحوم حجت‌الاسلام دکتر علی گلزاده غفوری، دست‌اندرکار ایجاد تحولی گسترده و عمیق در محتوای کتاب‌های تعلیمات دینی بود، با همکاری شهید بهشتی توانست متن این کتاب‌ها را، به‌ویژه در مقاطع راهنمایی و دبیرستان، منحول سازد و مکتب اسلام را همچون منظومه‌ای منسجم و کامل برای هدایت بشر به سوی زندگی بهتر در سراسر کشور معرفی کند. در کنار تألیف و انتشار کتاب‌های تعلیمات دینی، گروه یادشده طی نشست‌هایی منطقه‌ای در سراسر کشور، اقدام به بازآموزی دبیران تعلیمات دینی کرد که نشست‌های تهران، مشهد، اصفهان و ارومیه از جمله این برنامه‌ها بود. دبیران تعلیمات دینی در این جلسه‌ها، ضمن آشنایی با متون جدید، در جریان گفت‌وگوهای خلاق با مؤلفان کتاب‌های تعلیمات دینی، برای تدریس مؤثر محتوای این کتاب‌ها آماده می‌شدند. آنچه در تمام این جلسه‌های بحث و گفت‌وگو چشمگیر است، پایبندی شهید بهشتی به عقل جمعی است؛ نکته‌ای که خود ایشان هم به منزله یکی از تعهدات همیشگی در سرتاسر زندگی‌اش بر آن تأکید می‌کرد.

کتابی که پیش روی شماست، سخنان شهید بهشتی در مجمع دبیران تعلیمات دینی سال چهارم دبیرستان است با عنوان «فلسفه دین» که از نوارهای موجود برداشته و ویرایش شده است. امید آن‌که انتشار این مباحث، هم در آشنایی بیشتر با اندیشه‌های شهید بهشتی و هم در شناخت بخشی از تاریخ نهضت فرهنگی نواندیشی دینی در سال‌های پیش از پیروزی انقلاب اسلامی مؤثر باشد.

به‌رغم تلاش‌های بسیار، متأسفانه همه نوارهای صوتی این جلسه‌ها

به دست نیامد؛ به همین سبب ارتباط برخی مباحث از هم گسیخته است. با این حال، مباحث هر جلسه به گونه‌ای مطرح شده که به طور جداگانه هم قابل استفاده است. امیدواریم در صورت پیدا شدن نوار آن جلسه‌ها، در آینده بتوانیم نسخه‌ای کامل‌تر را از این درس‌گفتارها منتشر کنیم.

شایسته است از همکاری آقای دکتر حسین رودسری که خود در آن کلاس‌ها شرکت و در اداره آنها به شهید بهشتی کمک کرده بودند، در رفع برخی از ابهامات تاریخی متن حاضر، سپاسگزاری نماییم. از آنجا که در متن درس‌گفتارها، ارجاعات زیادی به متن کتاب «فلسفه دین» وجود دارد و این کتاب در دسترس نیست، تصمیم بر آن شد که متن کتاب نیز ضمیمه متن درس‌گفتارها شود تا خوانندگان با مراجعه به آن، پاسخ ابهامات احتمالی را بیابند.

یادآوری می‌شود در متن کتاب «فلسفه دین» هیچ‌گونه دخل و تصرفی انجام نگرفته است؛ چنانچه حتی املائی مطالب (رسم الخط) نیز به همان سبک و سیاق چاپ اول آمده است. در ضمن، نامگذاری بخش‌های درس‌گفتارهای «فلسفه دین» از سوی ویراستار اثر است.

بنیاد نشر آثار و اندیشه‌های

شهید آیت‌الله دکتر بهشتی